

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Р. Ступень, д. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-4951-2838

Р. Дудяк, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0001-7934-8234

С. Бугіль, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-4863-52

С. Сенчишак

ORCID ID: 0000-0001-6429-8246

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2021.28.148>

Ступень Р., Дудяк Р., Бугіль С., Сенчишак С. Економічні перспективи розвитку зеленого туризму в Україні

У статті розкрито поняття та сутність економіки зеленого туризму. Розглянуто динаміку розвитку зеленого туризму в Україні, висвітлено суперечності його розвитку, а також проаналізовано основні проблеми та можливі перспективи розвитку зеленого туризму в Україні. Аналізуючи поточний економічний стан сільського зеленого туризму, було визначено головну його проблематику: відсутність «профільного закону», який регламентував би цей вид діяльності; низький рівень розвитку інфраструктури ринку послуг зеленого туризму та соціальної інфраструктури села; застарілість стереотипів жителів сільських територій, що заважають активно розвивати новітні види туристичної індустрії; відсутність державних програм підтримки розвитку зеленого туризму та обмежений обсяг їх фінансового, консалтингового та інформаційно-маркетингового забезпечення; низький рівень інформатизації і популяризації серед населення європейських країн зеленого туризму в регіонах України; відсутність політичної стабільності та соціальна напруга у суспільстві. Держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Стандарти туристичної галузі, які діють в Україні, створюють сприятливі умови для функціонування в державі ефективного, розвинутого туристичного ринку з безпечними, високоякісними, різноманітними туристичними послугами. Економіка сільського і зеленого туризму – це господарсько-економічна діяльність у сфері туристичних послуг, яка передбачає, як мінімум, надання місця для проживання чи знаходження туриста на лоні природи, як от: у лісі, у горах, у селі тощо.

Таким чином, термін «зелений туризм» є ширшим поняттям, яке, зокрема, охоплює категорію «сільський зелений туризм».

Ключові слова: туризм, економіка зеленого туризму, сільський туризм, туристична індустрія, відпочинок, туристи.

Stupen R., Dudiak R., Buhil S., Senchyshak S. Economic prospects for the green tourism development in Ukraine

The article reveals the concept and essence of the green tourism economy. The dynamics of green tourism development in Ukraine is considered. The contradictions of green tourism development in Ukraine are highlighted. The main problems and possible prospects for the green tourism development in Ukraine are also studied. Having analyzed the current economic state of rural green tourism, its main problems were identified, particularly the absence of a «profile law» that would regulate this type of activity; low level of infrastructure development of the green tourism and social infrastructure of the village; outdated stereotypes of rural residents restricting the active development of the latest types of tourism industry; lack of state programs to support the development of green tourism and a limited amount of their financial, consulting and information and marketing support; low level of informatization and popularization of green tourism in the regions of Ukraine among the population of European countries; lack of political stability and social tension in society. The state declares the tourism is one of the priority directions of economic and cultural development. The standards of the tourism industry operating in Ukraine create favorable conditions for performance of an efficient, developed tourism market with safe, high-quality, diverse tourist services in the country. The economy of rural and green tourism is an economic and economic activity in the field of tourist services, which minimum includes providing a place to live or a tourist staying in the natural conditions like forest, mountains, village...

Thus, the term «green tourism» is a broader concept, including the category «rural green tourism».

Key words: tourism, green tourism economy, rural tourism, tourism industry, recreation, tourists.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі все більшого розвитку набуває туризм. Туризм як сфера зайнятості в багатьох країнах світу приносить значні доходи в бюджет країн. Останніми десятиліттями особливого розвитку набуває зелений туризм. Характерно, що в розвинених країнах світу такий вид відпочинку користується попитом не лише у людей середнього достатку, а й у заможної частини населення. Адже зелений туризм дає можливість міським жителям відпочити в сільській місцевості на природі, позбутися стресів, відвідати місцеві пам'ятки, ознайомитися з побутом сучасних сільських жителів та народними традиціями, які вони зберігають. Цей вид туризму, сприяючи розвитку малого бізнесу, дає змогу міським жителям активно відпочивати в приватних сільських господарствах, а сільським господарям поліпшити своє фінансове становище.

В Україні, з її прекрасною природою, історичними пам'ятками, багатою культурою, існують великі потенційні можливості для розвитку економіки зеленого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику туристичної галузі, проблематику й перспективи розвитку зеленого туризму в Україні досліджує чимало науковців. Зокрема, такі автори, як Ю. Алексєєва, В. Биркович, В. Бойко, Ю. Бондар, В. Грановська, О. Дмитрук, О. Євдокімова, В. Іванишин, Ю. Кирилов, Р. Кожухівська, В. Крикунова, В. Куценко, В. Лабарткава, Н. Легінькова, С. Мазур, А. Печенюк, А. Прилуцький, О. Сердюкова, О. Стецюк, А. Стренковська, Л. Теодорович, В. Худоба, у своїх працях приділяють увагу аналізу деяких етапів становлення та розвитку зеленого туризму на теренах України в рамках глобалізаційних туристичних процесів та викликів, які вплинули на розвиток та становлення рекреаційно-туристичної індустрії. У працях Н. Гордецької, Ф. Заставного, О. Єрмакова, М. Костриці, В. Липчука, Л. Мармуль, М. Рутинського, Л. Чернюк та ін. висвітлюються науково-методичні та практично-прикладні підходи до аналізу розвитку та вдосконалення зеленого туристичного бізнесу в нашій країні з використанням феноменів самотності побуту, народних традицій і промислів, етнокультурних особливостей сільської місцевості, сільського способу життя.

Нині питання розвитку економіки зеленого туризму залишаються недостатньо вивченими, а аналіз наукових досягнень дослідників дає підстави стверджувати про існування різних підходів у вивченні цього питання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження економічних тенденцій та перспектив розвитку зеленого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. У національній та міжнародній практиці досить часто зустрічається термін «зелений туризм». Нині у науковій літературі існує чимало визначень зеленого туризму. Серед них найбільш вживаними, на нашу думку, є:

1) різновид туристичної діяльності, який має причетність до довкілля та етнічного розмаїття відповідної території чи імплементує навички результативного зеленого менеджменту природного середовища;

2) комплексна багатоаспектна праця, де цей вид діяльності охоплює такі види подорожей: оздоровчі, спортивні, полювання, рибальство, пішохідні прогулянки, гірські походи, альпінізм, кінні прогулянки, включаючи спеціалізовані туристичні категорії;

3) форма туристичної діяльності, котра включає відпочинок у межах сільської місцевості, включно у селищах та малих містах, що передбачає проживання у приватних садибах [1];

4) категорія енергійного відпочинку з екологічно багатозначним наповненням та специфічним інтегративним вектором рекреаційної діяльності людей, які формують свої відносини з навколишнім середовищем та іншими індивідами на базі спільних інтересів, взаєморозуміння та поваги [3].

Узагальнивши ці трактування, можна сформулювати таке визначення: зелений туризм – вид відпочинкового туризму у сільській місцевості з відносно незайманою природою, де туристи ведуть спосіб життя, притаманний відповідній місцині з урахуванням звичаїв, етнічних та колоритних особливостей, виконують традиційну просту сільську працю задля одержання естетичного задоволення та з метою культурного розвитку і оздоровлення [2].

Ресурсною базою зеленого туризму є рекреаційно-туристичні ресурси природно-заповідного фонду. Згідно з чинним законодавством, природно-заповідний фонд України – це ділянки суші та водного простору, природні комплекси, які мають унікальну природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність.

Зелений туризм як різновид відпочинку користується все більшою популярністю на сьогодні насамперед у жителів мегаполісів. Зелений туризм (інші його назви – сільський, аграрний,

екологічний туризм) за визначенням – відпочинок у сільській місцевості [4].

Зелений туризм відкриває нові можливості. Городяни їдуть у села чи хутори пожити зовсім іншим життям. Це повернення до першоджерел. Краса сільських пейзажів, близькість річок, озер, лісів, гір, відсутність стресів та метушні, здорове харчування добре впливають на людину, зміцнюють її духовно і фізично. Це одна з переваг економії зеленого туризму.

Крім того, зелений туризм містить також пізнавальний елемент. Туристи знайомляться зі сільськими традиціями та культурою, народними промислами та ремеслами. Зелений туризм – це не тільки споглядання, а й активна участь у житті села. Туристи ведуть сільський спосіб життя. Вони живуть у затишних садибах, збирають гриби та ягоди, ходять на полювання та риболовлю, допомагають у полі, за бажання можуть навчитися їздити верхи на коні, виготовляти горщики з глини, плести вироби з лози і навіть доїти корову тощо. Також туристи беруть участь у народних обрядах та гуляннях [5].

Через велику кількість природних заповідників і національних природних парків, та й просто унікальних мальовничих місць, які подарувала ця земля, зелений туризм в Україні має всі передумови для розвитку.

Економічний розвиток зеленого туризму в нашій країні відбувається ще досить невимушено,

але найактивнішими регіонами, які формують та вдосконалюють зелений туризм на своїй території, вважаються Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька області. З кожним роком до цього списку додається все більша кількість регіонів, які роблять усе можливе, аби зелений туризм досяг максимального розвитку на їхній території.

Проведені дослідження на базі оприлюдненої статистичної інформації органами Державної служби статистики України щодо розвитку сільського зеленого туризму за 2019–2020 рр. демонструють негативну тенденцію, де загальна кількість садиб у країні (фізичні особи – підприємці), які надавали туристичні послуги у 2020 р., становить 2276 садиб проти 3301 у 2019 р., тобто зменшилася на 1025 одиниць (табл. 1). Загальна площа садиб збільшилася на 10889 тис. м² і становить 76543,6 м². Стосовно чисельності розміщених осіб, то у 2020 р. вона зменшилася на 11111 осіб, до 1237654, проте за даних умов зросла середня місткість сільських садиб на 1,7 місця.

Щодо кількості туристів, які скористалися у 2020 р. послугами зеленого туризму, у розрізі областей серед лідерів можна виокремити Івано-Франківську – 595031 особа, Львівську – 143610 осіб і Чернівецьку – 80987 осіб (табл. 2).

Таблиця 1

Динаміка розвитку сільського зеленого туризму в Україні

Рік	Кількість садиб, од.	Площа садиб, м ²	Кількість розміщених осіб	Середня місткість садиб, місць
2019	3301	65654,6	1248765	11,9
2020	2276	76543,6	1237654	13,6
Відхилення 2020 до 2019 (+,-)	-1025	10889	-11111	1,7

Джерело: складено автором на основі [11]

Таблиця 2

Динаміка кількості туристів, які скористалися у 2019–2020 рр. послугами зеленого туризму, у розрізі областей-лідерів

Область	Кількість туристів, осіб 2019	Кількість туристів, осіб 2020	Відхилення +, –
Закарпатська	72970	76965	3995
Івано-Франківська	1268923	595031	-673892
Львівська	117242	143610	26368
Тернопільська	33092	32929	-163
Чернівецька	75758	80987	5229

Джерело: складено автором на основі [11]

Стратегічна мета розвитку зеленого туризму в Україні полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на внутрішньому і світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини [9].

Зелений туризм:

1) сприяє вирішенню основних соціально-економічних проблем села:

- зайнятість сільського населення;
- зростання доходів та підвищення життєвого рівня сільських жителів за відносно невеликих фінансових затрат;
- поліпшення благоустрою садиб та сіл, розвиток інженерної та соціальної інфраструктури;
- розширення асортименту присадибного господарства;
- реалізація на місці продукції особистого підсобного господарства як готових продуктів харчування;
- стимулювання охорони місцевих пам'яток, збереження місцевих звичаїв, фольклору, народних промислів;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення тощо;

2) може бути джерелом поповнення місцевих бюджетів додатковими надходженнями, коли набере масового характеру;

3) не вимагає значних інвестицій і використовує переважно приватні джерела капіталу. Економічні капіталовкладення швидко окупуються;

4) розвантажує найбільш популярні туристичні центри, зменшуючи негативні екологічні наслідки надто інтенсивної туристичної діяльності.

Український зелений туризм може стати візитною карткою нашої держави на міжнародному туристському ринку, про що свідчить бажання іноземців познайомитися з історичним та природним потенціалом України.

Сьогодні розвиток зеленого туризму в Україні обмежують і гальмують такі чинники:

- політико-економічна нестабільність у державі;
- відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;
- відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання при-

родного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму;

- низький рівень інфраструктури та комунікацій;
- недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення.

Законодавча база в Україні для розвитку зеленого туризму створена, але має низку недоліків, зокрема відсутність чіткого визначення терміна «зелений туризм», що створює незручності в бізнесі (проблеми оформлення, реєстрації, податкового обліку тощо). Стаття 4 Закону «Про туризм» визначає, що залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак поряд з такими видами туризму, як дитячий, гірський, пригодницький та інші, існує екологічний (зелений) та сільський туризм. Зазначається також, що розвиток тих чи інших видів туризму регулюється законами і що серед основних пріоритетних напрямів державної політики в галузі туризму є розвиток сільського та екологічного (зеленого) туризму. Держава трактує сільський зелений туризм як специфічний вид туризму. Він передбачає не тільки відпочинок у сільському будинку, а й можливість спостерігати рослинний і тваринний світ, ознайомитися з традиціями певного регіону, відчутти взаємозв'язок людини з природою [6].

У сучасній туристичній сфері розглядають три різновиди зеленого туризму: активно-спортивний – до нього належать кінні, піші, велосипедні маршрути, рафтинг, катання на гірських та бігових лижах, сноубордах, техніка подолання природних перешкод – скелелазіння, топографія та орієнтування у лісовій, гірській місцевостях, техніка в'язання вузлів; активно-навчальний – арттури (навчання народним ремеслам – живопис, гончарна справа, ковальство, різьблення по дереву, лозоплетіння та ін.), етнологічні тури (приготування місцевих страв та напоїв) та ін.; пасивний (лікувальний) – збирання ягід, трав, грибів, недовготривалі прогулянки, тематичні вечори, народні спра-процедури (апітерапія та фітотерапія тощо) [7].

Головні пріоритети регіональної політики стосовно активізації розвитку сільського зеленого туризму на сучасному етапі мають бути зосереджені на вирішенні таких завдань:

- 1) розробка та реалізація соціально-економічних моделей і державних цільових програм соціально-економічного розвитку сільських територій із виділенням площини надання туристичних послуг у сфері зеленого туризму;

2) створення нових робочих місць на селі, що нівелює процес еміграції робочої сили зі сільських територій та розширює потенціал надання туристичних послуг;

3) формування дієвого механізму соціально-фінансової підтримки розвитку сільських територій;

4) підвищення рівня інституційної спроможності загальнодержавних і місцевих органів управління в рамках реалізації програми європейського сусідства для сільського господарства та розвитку сільських територій;

5) розробка методологічних засад оцінки рівня розвитку сільської місцевості в контексті структурованих програм, що відповідають практиці оцінювання послуг зеленого туризму в країнах ЄС;

6) реалізація у рамках двосторонньої домовленості між Україною та ЄС стратегічних реформ у сфері розвитку сільських територій;

7) покращання інвестиційного мікроклімату у регіоні та розбудова виробничої і соціальної інфраструктури;

8) адаптація національних туристичних стратегій до умов регіонального розвитку з урахуванням місцевих пріоритетів та розробка пропозицій щодо майбутніх заходів на мезорівні;

9) розширення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема з країнами ЄС, Молдовою, Білоруссю, які формують потенціальний попит на продукт зеленого туризму.

У багатьох селах зараз спостерігається зменшення кількості населення, не говорячи про відплив кваліфікованих кадрів, що є основою ефективного розвитку сільського зеленого туризму. Водночас можна не тільки частково вирішувати проблеми безробіття, а й підвищувати матеріальний добробут населення. Розвиток сільського зеленого туризму також сприятиме покращанню екологічної ситуації в регіонах завдяки поширенню екологічної освіти серед громадян, що матиме позитивний вплив на стан навколишнього середовища [8].

В умовах сьогодення, особливо під час пандемії COVID-19, збільшується психологічна напруга серед населення, яке все більше потребує морального відпочинку від ситуації, що склалася не тільки в Україні, а й у світі. Оскільки виїзний туризм для багатьох людей поки що залишається неактуальним, з питань власної безпеки щодо здоров'я, усе більшої актуальності набирає відпочинок на теренах своєї країни. Вирішенню цього питання може сприяти розвиток сільського зеленого туризму, що матиме також позитивний

вплив на економіку країни, оскільки такий вид туризму у світі приносить від 7 до 20 % прибутку в туристичну індустрію [10].

Висновки. Таким чином, зелений туризм відкриває нові перспективи. Городяни їдуть у села чи хутори пожити зовсім іншим життям. Це повернення до першоджерел. Краса сільських пейзажів, близькість річок, озер, лісів, гір, відсутність стресів та міської метушні, здорове харчування чудово впливають на людину, зміцнюють її духовно і фізично. Це одна з переваг зеленого туризму. Також зелений туризм сприяє підвищенню рівня добробуту сільського населення, розвитку інфраструктури та підвищенню іміджу сільських населених пунктів.

На території України досить сприятливі умови та наявні ресурси для розвитку зеленого туризму, але, щоб він став пріоритетним напрямом національного туризму, необхідно розробити спеціальні державні, регіональні та місцеві програми.

Зелений туризм має незаперечний соціально-економічний зміст, який проявляється у такому: сприянні економічному розвитку регіонів через збільшення місцевих доходів, створення нових робочих місць, розвиток галузей, що орієнтовані на виробництво туристичного продукту; відновленні і зміцненні трудового потенціалу людини, що є головною умовою її продуктивної участі в економічному житті суспільства.

Для подальшого становлення й розвитку зеленого туризму в Україні потрібно сформувати відповідну законодавчу нормативно-правову базу, яка б регулювала діяльність у цій сфері; здійснити категоризацію баз відпочинку; сформувати заходи, які б заохочували подорожуючих провести більше часу на природі, удосконалити правове забезпечення розвитку рекреаційних територій; забезпечити доступність інформації про пропозиції українського туризму для закордонного споживача; удосконалити маркетингову політику у сфері зеленого туризму; створити позитивний туристичний імідж України.

Можна стверджувати, що зелений туризм в Україні може стати одним із найперспективніших туристичних напрямів. Його розвиток дає низку переваг, що насамперед орієнтовані на активізацію економічної діяльності в сільській місцевості, відновлення автентичності окремих поселень (їх культури, традицій, звичаїв), позитивно впливає на економічну ситуацію у регіонах, надає всі можливості для популяризації країни за кордоном.

Бібліографічний список

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 1 (6). С. 138–143.
2. Бойко В. О., Ключник А. В., Півньова Л. В. Зміцнення конкурентоспроможності підприємств екологічного (зеленого) туризму. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2020. № 3. С. 213–222. URL: <https://doi.org/10.35546/kntu2078&4481.2020.3.284> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Бондар Ю., Легінькова Н. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Кропивницький: ЛА НАУ, 2019. С. 338–346.*
4. Дмитрук О. Ю. Зелений туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2014. 192 с.
5. Іванишин В. В., Печенюк А. П. Особливості статистичних досліджень сільського зеленого туризму. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 730–735.
6. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Е. Л. Драчева, Ю. В. Забаев, Д. К. Исмаев и др.; под ред. И. А. Рябовой. [2-е изд.]. Москва: КНОРУС, 2012. 576 с.
7. Зелений туризм. Банк даних сільського туризму в Україні. URL: www.ruraltourism.com.ua (дата звернення: 25.02.2021).
8. Кожухівська Р. Б. Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку. *Інноваційна економіка*. 2012. Вип. 29. С. 43–49. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/kozhu&hivska.htm (дата звернення: 25.02.2021).
9. Мазур С. А., Прилуцький А. М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nay&ka.com.ua/pdf/2_2018/47.pdf (дата звернення: 25.02.2021).
10. Ніколаєв К. Д., Шкарубіло Л. А., Ісаєнко В. М. Умови створення екотуризму в державі. *Людина і довкілля. Проблеми неоекології*. Харків, 2016. № 1-2. С. 78–93.
11. Офіційний сайт Державного агентства України з туризму та курортів. URL: <http://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2021).

Стаття надійшла 05.03.2021